

SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL „EXPLORĂRI ÎN TRADIȚIA BIBLICĂ ROMÂNEASCĂ ȘI EUROPEANĂ”

Ediția a VI-a, Iași, 27-29 octombrie 2016
Sesiunea de deschidere

Participanți: conf. dr. Ioan Lihaciu, Decanul Facultății de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ÎPS Teofan Savu, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, PS Petru Gherghel, Episcopul Diecezei Catolice de Iași, Eugen Munteanu, Directorul Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” (moderator).

Oaspeți de onoare: prof. dr. Claudio García Turza (CILENGUA – Centro Internacional de Investigación de la Lengua Española, La Rioja), prof. dr. Almudena Martínez (Fundación San Millán, La Rioja), prof. dr. Natalio Fernández Marcos, FBA (Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo/ Centro de Ciencias Humanas y Sociales, Madrid).

Eugen Munteanu: Bună ziua, tuturor. Declar deschise lucrările celei de-a șasea ediții a Simpozionului Internațional „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”. Îmi permit, înainte de a continua cu alocuțiunea introductivă pe care am pregătit-o, să-i invit lângă mine pe invitații noștri de onoare, și anume părintele Vicovan, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă, care îl reprezintă pe ÎPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, părintele Iulian Faraoanu, care este reprezentantul Excelenței Sale Petru Gherghel, Episcopul Diecezei Catolice de Iași, și domnul conf. dr. Ioan Lihaciu, Decanul Facultății de Litere. Din nefericire, probabil prins în foarte multele solicitări legate de ziua de astăzi, domnul rector nu a putut veni, de aceea îmi permit, în numele domniei sale, să transmit scuzele de rigoare.

În ceea ce mă privește, sunt foarte fericit să îi felicit pe colegii mei de la Centrul de Studii Biblico-Filologice al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, pe colegii din Asociația de Filologie și Hermeneutică Biblică din România și să le mulțumesc pentru eforturile pe care le-au făcut pentru organizarea celei de-a șasea ediții a Simpozionului nostru. Sunt bucuros – și aș vrea să le transmit și tuturor ceva din acest entuziasm – să constat că și în condiții destul de vitrege reușim să supraviețuim și să facem ceva în această țară, în această universitate și sper să prindem și a douăzecea ediție a Simpozionului nostru anual. Oricum, a zecea ediție

va fi peste puțin timp. Sunt, de asemenea, fericit eu însumi și îi felicit și pe colaboratorii mei pentru faptul că avem împreună acest noroc, această șansă de a ne fi înscris în mod decis pe această traiectorie de cercetare, cea a studiilor biblico-filologice, domeniu de preocupări aflat în emergență în spațiul academic universal. Fiindcă a studia interferențele multiple între Sfânta Scriptură și limbile și culturile moderne reprezintă un domeniu de preocupări extrem de fecund și foarte actual. Chiar în țări fără tradiție în această privință – ca să nu punem la socoteală țările anglo-saxone și pe cele nordice, unde studiul filologico-istoric al Bibliei în Universitate dublează și se împletește de multă vreme cu perspectiva confesională –, în țări precum Spania, Franța, Italia și altele, constatăm că există câteva nuclee sau centre de cercetare de acest tip. Am avut deci împreună, dragi colegi, șansa de a ne afla în fața provocării unui început absolut. Acest început al nostru are deja șapte ani, întrucât Centrul de Studii Biblico-Filologice al Universității a fost întemeiat în 2009. În cei șapte ani de existență, Centrul nostru MLD a reușit să pună în circulația științifică câteva realizări notabile. Este vorba de faptul că am încheiat împreună și am sărbătorit anul trecut evenimentul încheierii seriei *Monumenta linguae Dacoromanorum – Biblia 1688*, prin publicarea tuturor celor 25 de volume proiectate. De asemenea, am reușim să organizăm acest colocviu în fiecare an și iată-ne acum la a șasea ediție. Am publicat, în volume separate, actele primelor patru ediții și intenționăm să continuăm în acest sens. Publicăm și revista „Biblicum Jassysense”, ajunsă deja la al V-lea număr. Avem deci reușite notabile, în raport cu mijloacele mai degrabă modeste din punct de vedere logistic și financiar. În ultimele decenii Universitatea totuși a sprijinit proiectele noastre, iar pentru aceasta nu este niciodată în plus să mulțumim rectorilor care ne-au sprijinit până acum în acest proiect care pare să fi căpătat dimensiuni naționale. Este vorba de foștii rectori ai Universității noastre, profesorii Viorel Barbu, Gheorghe Popa și Gheorghe Oprea. Ultimul în ordine cronologică, dar al cărui sprijin masiv s-a dovedit decisiv, a fost profesorul Vasile Ișan, rector al Universității în ultimii opt ani. Le aduc mulțumire tuturor, deși nu sunt prezenți acum aici, cum obișnuiau să o facă de câte ori marcam festiv apariția câte unui volum din lunga serie MLD. Sperăm că noua conducere se va înscrie și ea în această serie și va sprijini în continuare activitatea noastră.

Acestea fiind zise, nu-mi mai rămâne decât să le mulțumesc întâi și întâi oaspeților noștri de onoare, profesorul Natalio Fernández Marcos, de la Instituto de Lenguas y Culturas del Mediterráneo y Oriente Próximo, Centro de Ciencias Humanas y Sociales, Madrid, profesorul Claudio García Turza, director fondator al CILENGUA – Centro Internacional de Investigación de la Lengua Española, Universitatea din La Rioja, și profesoara Almudena Martínez, actuala directoare a CILENGUA.

Să ne dorim ca lucrările de astăzi și de mâine ale simpozionului nostru să se desfășoare în mod normal, cu decența necesară și, în speranța că vom reuși, de la un an la altul, să ridicăm ștacheta calitativă, vă mulțumesc încă o dată tuturor pentru participare.

Potrivit programului, voi da acum cuvântul oaspeților noștri. Ar trebui să încep cu domnul rector, dar dumnealui nefiind prezent, îl invit pe părintele Ion Vicovan, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității noastre, delegat al ÎPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei.

Ion Vicovan: Mulțumesc, domnule profesor! Stimate doamne, stimați domni profesori, cuvioșia voastră, delegat al PS Episcop Gherghel, stimat auditoriu, după cum a spus domnul profesor Munteanu, sunt delegat de părintele mitropolit Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, să îl reprezint la acest eveniment. Părintele mitropolit își cere scuze pentru faptul că nu poate fi prezent personal la această manifestare academică de excepție, motivat de faptul că, după cum se știe, legat și de cuvântul *tradiție* din titlul simpozionului, astăzi se desfășoară la București o mare sărbătoare a României închinată Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, ocrotitorul Bucureștilor. Dacă în această aulă are loc o manifestare academică deja tradițională, aflată la a șasea ediție, la București tradiția este mult mai veche, și anume începând cu anul 1774. ÎPS a ținut să delege pe cineva, adică pe subsemnatul, pentru a-și exprima prețuirea față de cei care lucrează la acest proiect, în mod deosebit față de domnul profesor Eugen Munteanu, care este, după cum se știe, sufletul acestui proiect. Menționez mai întâi că, în urmă cu aproape un an, la 30 octombrie 2015, când a avut loc o manifestare festivă prilejuită de închiderea sau de finalizarea acestui proiect, „Monumenta linguae Dacoromanorum”, în Sala Senatului a Universității, părintele mitropolit s-a bucurat să fie prezent. Mitropolia Moldovei și Bucovinei, după cum se poate vedea și din documentele Simpozionului, este de data aceasta co-organizatoare a acestui eveniment. Dorim așadar mult succes invitaților la lucrările simpozionului care se deschide astăzi, pe o temă cu totul excepțională. Părintele mitropolit s-a declarat încântat de tema de cercetare propusă, care este foarte importantă și care, după cum spunea domnul profesor Eugen Munteanu, se înscrie într-un cadru de preocupări mai larg, european și academic. Nu este o temă doar de conjunctură, cum se întâmplă frecvent în ultima vreme, din păcate, ci reflectă un proiect consistent, vital aș putea spune, și care, din fericire, pentru a repeta cuvântul domniei sale, este unul de mare deschidere. În același timp, constatăm și ne bucurăm de faptul că simpozionul dumneavoastră este deschis spre toți cercetătorii din domeniul biblic, de oriunde ar veni. După cum am văzut și în program, vor fi prezenți foarte mulți participanți din partea facultăților de teologie ortodoxă și romano-catolică, și nu numai teologi, ci și filologi, care vor avea contribuții pe teme biblice, din perspectivă teologică, filologică, hermeneutică, istorică și așa mai departe.

După cum a remarcat domnul profesor Munteanu, anul trecut s-a încheiat, printr-o reuniune festivă, acel proiect admirabil, „Monumenta linguae Dacoromanorum”, prin care s-a dus la bun capăt o inițiativă mai veche. Cele douăzeci și patru sau douăzeci și cinci de volume, la care au lucrat peste patruzeci de cercetători, finalizează cu succes un proiect început spre sfârșitul anilor '80, finalizat cu rezultate deosebite, cum spuneam, în decursul anului trecut. Ca istoric al bisericii, aș remarca faptul că, dacă *Noul Testament de la Bălgrad* a apărut în anul 1648, *Vechiul Testament*, care a

constituit și constituie fundamentul de cercetare pentru acest proiect, „Monumenta linguae Dacoromanorum”, a fost tradus inițial de către Nicolae Spătarul Milescu și a fost revizuit la Iași de către Sfântul Mitropolit cărturar Dosoftei al Moldovei. Biblia integrală s-a tipărit la București în anul 1688, acest fapt arătând că în toate cele trei țări românești au fost în decursul timpului preocupări din punct de vedere biblic. Însă bucuria noastră deosebită, a celor de la Iași, este că acum, după anii '90, acest proiect are un centru de greutate foarte important la Iași. Au mai fost preocupări în domeniu. Aș aminti că în anul 2000 a fost lansată la București *Biblia* numită *Jubiliară*, în traducerea părintelui mitropolit Bartolomeu Anania, un cunoscut filolog. Dar era doar una jubiliară, aceasta este una științifică, critică și așa mai departe, cu tot felul de analize. Și este mare bucuria să constatăm că în ultima vreme s-a conturat la Iași un centru de cercetare foarte puternic, care adună specialiști distinși din toată țara, precum și oaspeți din străinătate. Toate acestea se datorează, o repet, mai ales domnului profesor Eugen Munteanu, pe care îl numesc din nou, cu temei, sufletul acestui proiect. Despre Biblie sau Cartea cărților aș îndrăzni să spun doar două elemente. Mai întâi, faptul că titlul este mai mult decât sugestiv: Cartea cărților. Mai circulă din când în când zicerea potrivit căreia cărțile din cărți de scriu, însă aceasta, Biblia sau Sfânta Scriptură, este cartea de căpătâi, care a schimbat, putem spune, fața lumii. Ceea ce este foarte important. De asemenea, Biblia sau Sfânta Scriptură este fundamentul creștinismului dintotdeauna și până astăzi. Toți Sfinții Părinți și atâția alți scriitori și oameni de cultură s-au orientat și au primit ca fundament de viață tocmai conținutul Sfintei Scripturi. Aș aminti faptul că, în *Evanghelia după Ioan*, Sfântul Apostol Petru, referindu-se la Sfânta Scriptură, o numește „cea care conține cuvintele vieții veșnice”. Iar psalmistul Davind, referindu-se la legea lui Dumnezeu, în Psalmul 118, alcătuiește un imn de laudă adus acesteia. Cred că este foarte important, domnule profesor, privitor la tradiția noastră românească mai veche, la folclorul nostru, de văzut receptarea Bibliei la poporul de rând. Nu ne referim la marii specialiști, la cei care au tradus, care au prelucrat, care au realizat analize filologice, critice și așa mai departe. Cred că este foarte important de văzut și cum a fost receptată Biblia, Cartea cărților sau Sfânta Scriptură, cum o mai numim, de către poporul de rând. Pentru că sunt multe proverbe românești care sunt fundamentate tomai pe conținutul Sfintei Scripturi.

Părintele mitropolit susține, pe lângă această activitate, și alte activități ale dumneavoastră. După cum știți, și-a exprimat disponibilitatea pentru colaborări multiple și de aceea vă felicită pentru acest proiect și pentru manifestarea care se află acum la cea de-a șasea ediție. Vă dorim să fiți mai departe sufletul cât mai multor ediții și să aveți în continuare rezultate deosebite, comparabile cu proiectul încheiat. Aș evoca în final ceea ce rostea cu mulți ani în urmă, cu mai multe decenii în urmă, marele om de știință, academicianul Simion Mehedinți, și anume că un om, ca și un popor, valorează în sine atât cât a înțeles din Sfânta Evanghelie. Scriptura nu este doar o carte pentru studiu, ci este sau trebuie să devină un mod de viață. Mulțumim și vă felicităm pentru toată această lucrare frumoasă, academică, culturală

și duhovnicească în același timp și vă asigurăm de tot sprijinul părintelui mitropolit pentru proiectele dumneavoastră pe această linie și nu numai atât. Mulțumesc!

Eugen Munteanu: Mulțumesc foarte mult părintelui decan Ion Vicovan pentru cuvintele frumoase pe care, în numele ÎPS Teofan, ni le-a adresat. Venind din partea unei autorități simbolice atât de înalte, aceste cuvinte și aceste aprecieri ne bucură, dar ne și motivează și ne sprijină în activitatea noastră, îndemnându-ne să ne continuăm munca. Înainte de a merge mai departe, aș vrea să mă refer pe scurt la o remarcă a părintelui Vicovan. Într-adevăr, problema receptării Sfintei Scripturi în cultura populară românească este foarte importantă și puțin studiată. Este una din temele pe care eu le-am formulat ca atare și încerc să găsec pe cineva capabil, cu pregătirea de bază necesară, unul sau doi tineri care vor să studieze lucrul acesta, eventual ca teze de doctorat. Sunt de altfel destule zone neexplorate, și nu numai în cultura populară, dar și în cea scrisă. Nu știm prea bine, de exemplu, cum a fost citită și întrebuințată ca reper Sfânta Scriptură în trecutul nostru cultural, cine, ce, cât, ce ediții a citit, când le-a citit, cum le-a interpretat și inserat în texte. Sunt acestea întrebări pe care toți ni le punem și sunt răspunsuri foarte importante pe care le așteptăm. Probabil că cu timpul și cu ajutorul lui Dumnezeu vom găsi oamenii potriviți să le cerceteze și să ne dea măcar o parte din răspunsuri. Sub îndrumarea noastră au fost susținute, unele s-au și publicat deja, teze de doctorat cu tematică biblică, precum cele despre cromatica biblică (Silvia Baltă), teonimia biblică (Ana-Maria Gînsac), traductologie biblică (Ioan Florin Florescu), zoonimie biblică (Cristina Cărăbuș), fitonimie biblică (Anuța Ardelean), frazeologie biblică (Maria Moruz), Rugăciunea domnească (Iosif Camară). Mai recent domnul Ioan Mihalcea, un tânăr doctorand, a acceptat să studieze exact ce sugerați dumneavoastră, și anume receptarea în limba română a proverbelor biblice. Spuneți, părinte, cărțile se scriu din cărți și toate celelalte cărți se scriu din Sfânta Scriptură. Într-adevăr, eu am credința că unul dintre cele mai fascinante evenimente culturale din istoria umanității este *Septuaginta*, traducerea din ebraică în greacă a Vechiului Testament, pe la jumătatea secolului al III-lea î.Hr. Este o operă de o importanță covârșitoare, fiindcă arată rezolvarea magnifică a confruntării acerbe între cele două mari națiuni ale antichității, cea grecească și cea iudaică, ambele cu vocația universalității. Cele două mari culturi ale antichității trebuiau să se întâlnească cumva. S-au întâlnit până la urmă, fiindcă creștinismul este rezultatul acestei întâlniri, dar înainte a existat acest act cultural de excepție al *Septuagintei*, care este un text fascinant. Multă vreme, îngrediți de prejudecăți, filologii au considerat *Septuaginta* o traducere oarecare, aproximativă și plină de greșeli. Faptul în sine, dimensiunea și dificultățile de înțelegere, implicațiile hermeneutice etc. fac din această operă o veritabilă paradigmă pentru actul creator care este traducerea. Nu există în istoria culturii un alt text de complexitatea *Septuagintei*, care să ilustreze atât de bine și de complet fenomenul traductiv. Înaintașii noștri din secolul al XIX-lea, cei care au creat lingvistica modernă, ignorau Biblia ca sursă de material pentru studiu, afirmând că, fiind o traducere, ar fi lipsită de autenticitate! Or, spunau ei, doar limbile populare vorbite ar putea furniza texte originare. Concepția aceasta a avut la bază o imensă

eroare, căci traducerea este ea însăși un act verbal autentic, este una din formele de existență originare ale limbajului, contactele între indivizi sau comunități vorbind limbi diferite fiind la fel de vechi ca limbajul însuși. De ce să dai traducerile biblice la o parte? Mai ales că Biblia reprezintă, pentru investigațiile comparative și diacronice, textul ideal, deoarece îți pune la dispoziție unul și același conținut, dar în epoci diferite, în varietăți diferite. Textele biblice sunt ideale pentru a studia dinamica evolutivă a limbilor! Tradiția biblică textuală românească este una dintre cele mai bine articulate și mai vizibile din cultura europeană. Există aproximativ douăzeci de ediții tipărite importante ale Bibliei integrale în limba română, ca să nu mai vorbim de sutele de ediții parțiale. Așadar, domeniul studiilor biblice poate contribui foarte eficient la profesionalizarea unui tânăr filolog. Și în ceea ce mă privește, încă o dată îi felicit pe colaboratorii noștri mai tineri și îi îndemn să persevereze pe calea aceasta. Mulțumim încă o dată, părinte Ion Vicovan. Rog acum pe părintele Iulian Faraoanu să rostească cuvintele de salut ale părintelui Petru Gherghel, Episcopul de Iași.

Iulian Faraoanu: Stimați domni profesori, dragă părinte decan, vă prezint un salut din partea Episcopului Petru Gherghel și din partea mea. Aș dori ca prin intervenția scurtă pe care o voi avea aici să punctez două aspecte. Mai întâi, un scurt comentariu privitor la titlu: *Explorări în tradiția biblică românească și europeană*. Sunt trei termeni aici care cred că merită să fie scoși în evidență. În primul rând, *Biblia*. Biblia este Cartea cărților, cum amintea și colegul meu, părintele decan, este o capodoperă, izvorul principal de unde îl cunoaștem pe Dumnezeu și ne cunoaștem pe noi înșine, pe noi, oamenii. Dar Biblia mai reprezintă și acest aspect al cuvântului divin-uman. Este cuvântul lui Dumnezeu, care se exprimă în forme omenești. Și este foarte important să ținem cont de acest lucru. Oricum, un studiu biblic rămâne cea mai frumoasă îndeletnicire și dacă noi studiem Biblia aici, cred că facem un lucru extraordinar. Al doilea termen este cel de *tradiție*. Legată de memorie, cultura biblică are o relevanță aparte. Poporul lui Israel, cel din Biblie, trăiește din memorie. Aici, la Simpozionul dumneavoastră, tradiția este văzută într-un context românesc, vorbim despre tradiția biblică românească, cu deschidere către tradiția europeană. Ne aflăm într-un dialog cu marile culturi din Europa. Ceea ce m-a surprins, dincolo de acești doi termeni, *Biblia* și *tradiție*, care interacționează între ei, a fost cuvântul *explorări*. Așadar, nu avem cercetări în tradiția biblică românească, ci explorări. *Explorări* este un cuvânt care mi se pare că zice mai mult decât *cercetări*. Căci a *explora* nu înseamnă doar a analiza cu mintea, ci înseamnă și a vedea, a contempla, a simți bucuria descoperirii. De aceea, în numele Episcopului Petru Gherghel, vă dorim mult succes în explorarea tezaurului tradiției biblice, a cuvântului divino-uman. Vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Îi mulțumim părintelui Iulian Faraoanu și îi mulțumim și Excelenței Sale, părintelui episcop Petru Gherghel, care a fost întotdeauna alături de noi. Sperăm că va fi și în continuare alături de noi. Îl invit acum pe colegul nostru, domnul profesor Lihaciu, Decanul Facultății de Litere. Dincolo de caracterul său

mai mult sau mai puțin oficial, venind de la un reprezentant al generației de tineri cercetători și universitari, foști elevi ai noștri, cuvântul său este pentru noi foarte important.

Ioan Lihaciu: Mulțumesc, domnule profesor Eugen Munteanu, pentru invitație! Stimate părinte decan Ion Vicovan, stimată părinte Iulian Faraoanu, stimată doamnă profesoare, stimați domni profesori, stimați colegi, dragi invitați și participanți la acest simpozion. Simpozionul *Explorări în tradiția biblică românească și europeană* a ajuns, grație eforturilor echipei de la „Monumenta linguae Dacoromanorum”, în primul rând ale domnului profesor Eugen Munteanu, la cea de-a șasea ediție și sperăm ca el să continue și să devină o veritabilă tradiție. Permiteți-mi ca, în numele colegilor de la Facultatea de Litere, să urez un călduros bun venit aceluia care nu sunt din Iași. În Antichitate, în limba greacă veche, acest cuvânt, *symposion*, însemna sau desemna de fapt ultima parte a unui banchet, adică acea parte cu cântece, cu dansuri, cu discuții pe teme variate. Nu știu dacă sau ce surprize v-au pregătit dumneavoastră organizatorii acestei manifestări științifice, căci în program nu scrie nimic despre cântece și dansuri, dar eu vă doresc să aveți parte de discuții cât mai fertile și mai interesante. Prin cele cinci ediții anterioare, organizatorii au creat deja un spațiu de dezbatere a unor probleme de ordin filologic, traductologic, de hermeneutică biblică, de istorie a receptării textelor sacre. Acestea patru sunt, de fapt, și aspectele principale ale acestei manifestări științifice. Alături de specialiști consacrați din țară și din străinătate – avem astăzi ca oaspeți importanți cercetători din Spania –, participă de obicei la acest simpozion foarte mulți tineri cercetători, doctoranzi, masteranzi. Constat cu bucurie că și astăzi acest lucru este continuat. Aș vrea să remarc și să salut participarea constantă și foarte prețuită de noi a colegilor de la Chișinău, care de obicei, înainte de începerea primei ediții a acestui simpozion internațional, veneau la Iași, de obicei toamna, pentru a participa la o conferință care se numea *Limba română azi* și era organizată de regretatul profesor Dumitru Irimia, care pe 4 octombrie ar fi împlinit 77 de ani. Le urăm colegilor de la Chișinău să fie sănătoși, să treacă mai des pe la noi, să participe în continuare la următoarele ediții ale acestei manifestări științifice organizate de colegii noștri.

Din Evanghelia după Luca aflăm că, atunci când se afla pe drum cu ucenicii săi, Iisus a întâlnit o femeie foarte harnică, pe nume Marta, și i-a spus Martei că sora ei, Maria, a făcut alegerea cea mai bună și partea ei nu i se va putea lua niciodată. La ce se referea Mântuitorul, care era partea Mariei? Partea Mariei era aceea de meditație și de rugăciune, care reprezintă de fapt partea cea mai importantă, care dă valoare și frumusețe tuturor ostanelor și eforturilor pe care le facem noi zilnic. Îndrăznesc să spun că și dumneavoastră, participanții la această manifestare științifică, ați ales partea cea mai bună. Dumneavoastră aveți privilegiul să vă ocupați cu scrisul religios, care este în plus o componentă de bază a culturii românești. Am parcurs programul și am observat diversitatea temelor pe care dumneavoastră le-ați propus, titlurile comunicărilor dumneavoastră având în vedere fie aspecte de ordinul traducerii propriu-zise, fie analize din perspective predominant lingvistice, retorice sau pragmatice, fie modalități de manifestare a sacrului în literatură, în cultură.

Despre dimensiunea științifică a acestui simpozion nu doresc să spun nimic, deoarece consider că este evidentă și solidă. Totodată, această manifestare se află, ca de fiecare dată, sub binecuvântarea ierarhilor locali, iar biserica este semnul prezenței lui Dumnezeu. Unul dintre verbele cele mai folosite în Sfânta Scriptură este verbul *a asculta* care are, în textul biblic, o polisemie extrem de bogată. Așa încât permiteți-mi să vă invit să ascultați cu interes comunicările care se vor susține în cadrul acestui simpozion, să mulțumesc încă o dată domnului profesor Eugen Munteanu și colaboratorilor săi pentru eforturile depuse în organizarea acestui simpozion, iar dumneavoastră, celor care sunteți invitați, să vă doresc o întâlnire cât mai fructuoasă și interesantă. Vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Mulțumesc foarte mult, domnule decan! Eu interpretez cuvintele dumneavoastră generoase și ca pe un semn de recunoaștere, din partea generației căreia îi aparțineți, a importanței eforturilor depuse de generația mea și de cea a înaintașilor noștri. Se pare că ne aflăm în momentul în care ștafeta a fost transmisă noii generații, cum se spune. Vrând-nevrând, din cel mai tânăr membru al Catedrei de limba română am ajuns cel mai vârstnic, într-un timp care a trecut, vă asigur, absolut fulgerător, neînțeles de fulgerător, foarte repede. Vă asigur pe toți că atunci când ești activ viața trece foarte repede. Nu-ți dai seama când te afli către sfârșit și trebuie să închei socotelile. De aceea, îmi exprim speranța și credința că destinele filologiei la Iași sunt pe mâini bune și încerc să-mi reprim oarecum fireasca îngrijorare pe care o trăiește orice om de cultură către sfârșitul carierei, gândindu-se la ce se va întâmpla în viitor cu disciplina pe care a slujit-o. Desigur, nu se întâmplă nimic altceva decât ceea ce trebuie să se întâmple, nu se sfârșește lumea cu o generație, viața, generațiile își continuă mersul... Firește că este bine ca între generații să existe o relație armonioasă, o relație, să zicem așa, de complementaritate, deși uneori mai sunt și ciocniri între generații, cum se întâmplă, de altfel, și în familie. De multe ori, părinții nu prea sunt mulțumiți de ce fac copiii și invers. Știm bine că uneori nu prea suntem noi chiar mulțumiți de sfaturile uneori excesive pe care le primim de la părinții noștri și am vrea să ne mai lase și pe picioarele noastre. Firește, aceste lucruri sunt naturale... Ceea ce vreau să spun este că îi urez tânărului nostru decan, domnul Ioan Lihaci, care se află la începutul mandatului său, cât mai multă înțelepciune, cât mai multă energie, pe lângă tactul și spiritul echilibrat pe care știu că le deține. Între altele, sper ca domnul decan Lihaci să nu se supere pe mine dacă trădez secretul că, pe lângă lingvistica generală, a mai deprins de la mine o disciplină, fiind ucenicul meu în arta pescuitului! Așa că, știind cât de repede a învățat meșteșugul acesta umil, dar foarte demn și rafinat, al pescuitului, sunt sigur că o să învețe repede și meșteșugul conducerii unei facultăți.

Mulțumindu-vă tuturor încă o dată pentru participare, propun, chiar dacă am fost foarte harnici toți și ne-au rămas câteva minute, să trecem, potrivit programului, la partea a doua, și anume la prezentarea comunicărilor în plen. Profesorul Turza și succesoarea sa la conducerea CILENGUA („Centrul Internațional de Studiu al Originilor Limbii Spaniole”, pe care am avut onoarea să-l vizitez vara trecută, la La Rioja) sunt prezenți aici. Domnul profesor Claudio García Turza a

pregătit o amplă comunicare pentru această conferință, al cărei rezumat a fost tradus în română și se află în mapele participanților la Simpozion. I-aș invita pe tinerii mei colaboratori, membri ai comitetului de organizare, dacă mai sunt exemplare, să le distribuie și printre cei mai tineri dintre colegii noștri, care au vrut să participe la această adunare. Domnul profesor Turza a propus, iar eu am fost de acord, să schimbăm puțin ordinea și să o invităm mai întâi pe doamna Almudena Martínez, succesoarea profesorului Turza și actuala directoare a centrului CILENGUA, să ia cuvântul, prezentînd centrul ca atare și realizările sale, desigur, doar o parte din realizările acestui centru și din publicațiile lui. Întrucît doamna directoare va face această prezentare, nu o voi mai face eu în detaliu. Vreau numai să subliniez câteva lucruri pe care le consider importante. Universitatea din La Rioja este o universitate tânără, care are norocul să gestioneze din punct de vedere științific un loc simbolic foarte important pentru filologie, în general, și pentru studiile de romanistică, în special. Însuși acest prestigios centru de studii, CILENGUA, își are sediul în Mănăstirea San Millán de la Cogolla, din apropierea orașului Logroño, capitala regiunii. San Millán este pentru romaniști un loc foarte cunoscut, fiindcă este numele care a dat denumirea oficială în limba latină a cunoscutelor *Glose Emilianense* (*Glossas Emilianenses*), care reprezintă textul cel mai vechi scris în limba spaniolă și datează din secolul al IX-lea. Putem face această comparație, nu avem cum să rezistăm tentației de a face o comparație cu cel mai vechi text românesc păstrat, care datează abia din secolul al XVI-lea, ilustrând în mod expresiv cunoscuta „defazare” a culturii românești în raport cu marile culturi occidentale. *Glosele Emilianense* atestă în secolul al IX-lea, pe un conținut biblic, faptul că o nouă limbă se născuse acolo unde latina a fost la ea acasă neîntrerupt, de-a lungul Evului Mediu. San Millán de la Cogolla este, așadar, un loc simbolic, iar profesorul Claudio Turza a avut onoarea de a fi fost păstorul acestui centru de cercetare CILENGUA, ale cărui spații se află chiar în incinta mănăstirii! Am avut bucuria și onoarea de a fi fost îndrumați de profesorul Turza însuși, vara trecută, doamna Munteanu și cu mine, prin mănăstirea San Millán. Acolo, prietenul nostru Claudio Turza ne-a arătat tot ceea ce era de văzut, începând cu Biblioteca mănăstirii, cu incalculabilele ei comori de manuscrise medievale și de incunabule, ne-a explicat tot ceea ce era de explicat, cu o pricepere de la sine înțeleasă, dar și cu o modestie desăvârșită. Desigur, când te afli în preajma unor monumente și a obiectelor de reprezentativitate maximă ale națiunii tale, smerenia este singura atitudine posibilă!

Mai înainte de a-i da cuvântul doamnei Almudena Martínez, aș vrea totuși, ca să nu uit, să îi numesc pe membrii echipei de organizare a acestui simpozion, mulțumindu-le în mod explicit pentru hărnicia și dăruirea lor. Este vorba de membrii Centrului de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum”, doamnele dr. Ana-Maria Gînsac, dr. Mădălina Ungureanu, dr. Ana Catană-Spenchiu, domnul dr. Iosif Camară. Mulțumim, de asemenea, și tinerelor doctorande și doctoranzi care s-au alăturat, ca voluntari, echipei noastre: domnul Ioan Mihalcea și domnișoarele Claudia Moisiuc și Andreea-Giorgiana Marcu.

Acum dăm cuvântul, în fine, doamnei Almudena Martínez, care ne va prezenta acest centru de studii ale originii limbii spaniole, cu focalizare către problematica editării textelor aparținând tradiției biblice spaniole. Doamna Almudena Martínez va vorbi în spaniolă, iar eu voi juca rolul de interpret.

Almudena Martínez: Încep prin a exprima mulțumirile mele Universității „Alexandru Ioan Cuza”, care și-a deschis porțile pentru acest simpozion internațional. Este pentru mine o mare onoare de a fi în prezența unor personalități atât de mari. De asemenea, mulțumesc organizatorilor, profesorului Eugen Munteanu și mai tinerilor săi colegi, pentru invitație. Scopul vizitei mele aici este acela de a prezenta activitatea și profilul CILENGUA – „Centrul Internațional de Studii asupra Originilor Limbii Spaniole”. Venim din regiunea La Rioja, cunoscută în lumea largă mai ales pentru vinurile sale. În Mănăstirea San Millán de la Cogolla, situată în această zonă, se păstrează textele cele mai vechi ale culturii spaniole, și anume *Glosele Emilianense*. În cadrul mănăstirii San Millán au fost elaborate cele mai vechi texte care atestă nașterea limbii spaniole. Au fost produse aici texte cu caracter enciclopedic, care reprezintă unele dintre cele mai importante texte din Evul Mediu, spaniol cel puțin. Și, de asemenea, s-a desfășurat aici o activitate literară cu orientare preponderent religioasă, dar nu doar religioasă, ci și cu caracter enciclopedic. Evoc cele două componente arhitectonice și administrative distincte ale mănăstirii San Millán, partea de sus (San Millán de Suso) și partea de jos (San Millán de Yuso). În urmă cu 20 de ani, comorile culturale de la Mănăstirea San Millán au intrat în patrimoniul UNESCO, întreaga mănăstire, cu cele două părți ale ei, fiind declarată componentă a patrimoniului culturii universale. Ca urmare a acestei declarații publice de către UNESCO, s-a născut Fundația San Millán de la Cogolla, de care se leagă și întemeierea acestui Institut Internațional de Studii asupra Originilor Limbii Spaniole. În centrul nostru CILENGUA predomină studiile cu caracter istoric și istorico-filologic. Publicarea cercetărilor, publicarea rezultatelor acestor cercetări și organizarea de colocvii cu caracter național și internațional sunt printre obiectivele acestui Centru. După cum se poate vedea din cercetarea site-ului acestui institut, consiliul științific cuprinde personalități importante din viața culturală din Spania, și nu doar din Spania. Activitățile se desfășoară în cadrul a trei institute de cercetări. Cercetătorii din aceste institute sunt membri CILENGUA, dar, în același timp, pot fi și membri ai altor instituții academice sau de cercetare. CILENGUA organizează numeroase întâlniri cu caracter internațional și are o serie de publicații, dintre care câteva au fost aduse aici și pot fi consultate, vor fi expuse pe hol pentru cei interesați să le răsfoiască, după care le vom dărui colegilor de la Centrul de Studii Biblice „Monumenta linguae Dacoromanorum”. Sunt foarte diverse inițiativele de proiecte pe care le-am dus la capăt. Institutul condus de profesorul Claudio García Turza deține rolul cel mai important. Acest Institut se ocupă, în principal, de cercetarea limbii spaniole de la origini până în secolul al XIII-lea, iar această cercetare o putem clasifica drept filologică și interdisciplinară, în măsura în care centrul preocupărilor este proiectul „Biblias Hispánicas”. Institutul se ocupă de teme mai puțin cercetate ale istoriei limbii spaniole. În

colaborare cu Academia Spaniolă, centrul participă, de asemenea, la redactarea unui dicționar istoric al limbii spaniole, elaborat în cadrul celui de-al doilea institut din cadrul CILENGUA, intitulat Institutul pentru Istoria Limbii (Instituto Historia de la Lengua). Acest dicționar va explica evoluția lexicului spaniol de-a lungul timpului. Un alt institut al Centrului, numit Institutul pentru Literatură și Traducere (Instituto Literatura y Traducción), își face cunoscută prezența prin publicarea unor serii întregi ale unor manuscrise cu conținut biblic. Gonzalo de Berceo este primul scriitor spaniol care s-a exprimat în limba castiliană. Opera acestui scriitor a lăsat o urmă adâncă în istoria literaturii noastre castiliene. Acest scriitor a exprimat în opera sa faptul că limba castiliană și limba în general nu constituie doar un instrument de comunicare, ci și un instrument de exprimare a individualității unei comunități.

Doresc să fac o mențiune specială în legătură cu biblioteca CILENGUA, o bibliotecă specializată în chestiuni de literatură, filologie și lingvistică. CILENGUA deține și un centru care se ocupă cu studiul culturii spaniole din secolul al XVII-lea. Așadar, vechiul centru de la San Millán s-a convertit într-un centru modern de studiere a culturii spaniole. De chestiunile de istoria limbii se ocupă, cum deja am menționat, profesorul Turza, în cadrul institutului pe care îl conduce. Acum ne interesează în mod special proiectul „Biblias Hispánicas”. Ne punem întrebarea de ce este nevoie să existe un centru de studii ale Bibliei spaniole. Explicația se află la îndemână. Date fiind cantitatea și calitatea versiunilor biblice medievale, Spania se află pe primele locuri din Europa. Toate aceste versiuni dețin un interes cultural evident. Studiul acestor texte arată totodată căile pe care le-a urmat dialectul castilian ca să se impună, în defavoarea celorlalte dialecte, în mediile ecleziastice. Aceste traduceri care se succed de-a lungul secolelor ilustrează concret etapele evoluției limbii spaniole. Nu există niciun document mai bun decât Biblia pentru a studia istoria limbii spaniole și, de fapt, a oricărei limbi. Acest proiect se orientează pe două mari căi de cercetare: pe de o parte, edițiile și studiile unor texte biblice și, pe de altă parte, influența Bibliei în literatura, cultura și limba spaniolă. Prima din aceste arii de cercetare are o componentă diacronică și conține următoarele domenii tematice. Primul este circumscris de editarea traducerilor biblice romanice din Spania, pentru a ilustra istoria exersării transpunerii textelor biblice în limba spaniolă, căci traducerile biblice în spaniolă atestă diferite modalități de abordare lingvistică. Un al doilea domeniu de cercetare este reprezentat de studiul textelor parabiblice, care nu sunt traduceri propriu-zise, ci prelucrări ale Bibliei. Se urmăresc aici, de asemenea, obiective de mare relevanță, între altele studiul variantelor vernaculare vorbite în Spania, apoi influența Bibliei în literatura spaniolă. Aceasta este, foarte pe scurt, activitatea noastră.

Mulțumim încă o dată celor care au organizat Simpozionul și au permis prezența noastră aici. Centrul nostru rămâne deschis oricăror posibilități de colaborare directă între unitățile noastre de cercetare. Vă mulțumesc pentru atenție.

Eugen Munteanu: Mulțumesc foarte mult doamnei Almudena Martínez pentru succinta, dar atât de precisă și convingătoare sa prezentare a unuia dintre centrele de studii biblice cele mai prestigioase din întreaga lume. Voi da acum cuvântul

oaspetelui nostru de onoare, profesorul Claudio García Turza, care ne va prezenta, în spaniolă, comunicarea cu titlul *Las traducciones latinas de la Biblia y los orígenes sintácticos de las lenguas romances – Traducerile latine ale Bibliei și originile sintaxei limbilor romanice*. Vreau să atrag atenția mai ales colegilor mai tineri că vom asculta o comunicare foarte importantă. Este vorba despre o temă nouă în știința filologică. Ipoteza pe care profesorul Turza o va expune este foarte curajoasă și foarte nouă. Este vorba de a explica faptul că limba spaniolă și, în general, și alte limbi romanice îi datorează limbii latine nu doar lexicul de bază, ci chiar și sintaxa! Profesorul Turza arată că această modificare radicală a limbii latine clasice, a sintaxei limbii latine clasice, a avut loc nu, așa cum se presupunea, târziu, în Evul Mediu, ci foarte devreme, încă de la sfârșitul Antichității, prin latina vulgară. Este o ipoteză validă, pe care, în fond, o susținea și profesorul nostru, Gheorghe Ivănescu, care constata că între latina clasică și latina creștină sau latina vulgară există o diferență structurală masivă și că limbile romanice își au începutul chiar în această variantă târzie a limbii latine populare, care se exprimă și în alte documente ale Antichității târzii, dar cel mai bine în cele două versiuni primare, *Itala* și *Vulgata*, mai ales în *Vulgata*.

Să îl ascultăm deci pe profesorul Claudio García Turza.